

מחווון לשאלון בהיסטוריה, לעולים חדשים, מס' 022272, קיץ תשע"ט

הנחיות כלליות:

- * ההנחיות למעריכים במחווון זה מיועדות לבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווון לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות. אם תלמיד משיב תשובה שאינה במחווון ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים ולהתייעץ לפי הצורך עם מעריך בכיר. כל זאת כדי להבטיח שעבור תשובות נכונות יינתן ניקוד הולם.
- * המחווון נועד בעיקר לשם קביעת מסגרת בנוגע למספר הרכיבים הנדרש בכל סעיף כדי לתת לתלמיד את מלוא הנקודות (כמובן על פי טיב התשובה).
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים ובבדיקה במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות אך לא הפריד בין מטלות שונות, כפי שנדרש בשאלה, יש לקבל את התשובה, ואין להפחית נקודות.
- * ההנחיות במחווון מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

ספרי הלימוד המאושרים: (הספרים מסודרים על פי א"ב של שמות הוצאות הספרים)

1. י' משעול, **נאציזם מלחמה ושואה**, היי סקול, 2014 (להלן היי סקול).
2. מ' בר הלל, ש' ענבר, **נאציזם ושואה**, לילך, 2010 (להלן לילך).
3. ק' אביאלי-טבייאן, **מסעות בזמן — משלום למלחמה ולשואה**, מט"ח, 2009 (להלן מט"ח).
4. א' נווה, נ' ורד, ד' שחר, **טוטליטריות ושואה**, רכס, 2009 (להלן רכס).
5. י' גוטמן, **טוטליטריות ושואה**, מרכז זלמן שזר, 2009 (להלן שזר).

המשטר הטוטליטרי, הנאציזם, מלחמת העולם השנייה והשואה

יש לענות על שתיים מן השאלות 1-4.

1. תגובות על מדיניות הנאצית בשנים 1933-1938

א. מה הייתה מדיניות הפיוס:

השלמה וחוסר תגובה הולמת של בריטניה וצרפת כלפי צעדים תוקפניים של גרמניה ואיטליה בשנות ה-30, כדי למנוע הסלמה שתוביל למלחמה.

סיבות למדיניות זו:

- הטראומה ממלחמת העולם הראשונה חיזקה את הגישה שיש לעשות הכול כדי שלא להיגרר שוב למלחמה.
- הפחד מפני ברית המועצות גרם למדינות המערב להיות פחות ביקורתיות כלפי היטלר; הן ראו בו מנהיג שמסוגל להילחם בקומוניסטים ולעצור את התפשטות "הסכנה האדומה" לאירופה.
- נכונות "להעלים עין" מתיקוני גבול שעשתה גרמניה בניגוד לחוזה ורסאי, בגלל הביקורת על חוזה זה, בטענה שגרמניה נענשה קשה מדי.

כיצד היא באה לידי ביטוי באחד מן האירועים שהתרחשו בשנים 1933-1938:

- השלמה עם הפרות חוזה ורסאי על ידי היטלר (חימוש, גיוס).
 - השלמה עם כניסת גרמניה לאזור הריין (1936).
 - השלמה של בריטניה וצרפת עם מערכת הבריתות שכונן היטלר: ברית עם אוסטריה המנוגדת לחוזה ורסאי (1936), ציר רומא-ברלין (1936), הברית נגד הקומוניסטרן (1936).
 - השלמה עם סיפוח אוסטריה אל גרמניה (1938).
 - עמדת בריטניה וצרפת בזמן משבר חבל הסודטים.
 - עמדת נציגי בריטניה וצרפת בזמן ועידת מינכן: לא ראו בהיענות לדרישותיו התוקפניות של היטלר בשאלת הסודטים סיבה מוצדקת לפתוח במלחמה נגדן, ועדיין קיוו שאם ייענו לדרישות אלה, ימנעו דרישות נוספות שלו בעתיד.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 136-141, 148-150; לילך, עמ' 155-165; מט"ח, עמ' 139-148, 151; רכס, עמ' 155-166; שזר, עמ' 143-148.

ב. תגובות של היהודים בגרמניה על המדיניות שנקטו הנאצים נגדם בשנים 1933-1938:

- הקמת "הנציגות הארצית של יהודי גרמניה" — ארגון גג שיפעל מול השלטון.
- פעולות תמיכה: סיוע כלכלי, עזרה במעבר לריכוזים יהודיים גדולים, הסבה מקצועית.
- פעילות ענפה בתחום החינוך והתרבות ויצירת אוטונומיה תרבותית יהודית מגוונת ועשירה.
- הגירה.
- דבקות בלאומיות הגרמנית על אף הנאציזם.
- הגברת הפעילות הציונית: הכשרות, "עליית הנוער".

תגובות של מדינות בעולם על המדיניות שנקטו הנאצים נגד היהודים בתקופה זו:

- העלאת העניין לדיון בפרלמנטים של כמה מדינות ובחבר הלאומים, ללא תוצאות מעשיות.
- סירוב של מדינות רבות לקלוט לתחומן יהודים שניסו להגר מגרמניה (חוץ ממקרים אחדים), בגלל החשש של מדינות רבות שקליטת מהגרים רבים תביא לעלייה באבטלה ולהעמקת השפל הכלכלי ובגלל הלכי רוח אנטי יהודיים.
- ניסיון של גופים לא ממשלתיים בארצות הברית ובבריטניה להטיל חרם כלכלי על גרמניה.
- ועידת אוויאן — כונסה ביוזמת נשיא ארצות הברית כדי לספק מענה לבעיית הפליטים היהודים.
- פרשת הספינה סנט לואיס.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 114-130; לילך, עמ' 136-143, 147-151, 154-151; מט"ח, עמ' 168-174; רכס, עמ' 143-154; שזר, עמ' 124-138.

2. גרמניה מניצחון לתבוסה

א. הסכם ריבנטרופ-מולוטוב:

- הסכם אי-התקפה וחוזה כלכלי שנחתם ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה בין ברית המועצות לגרמניה הנאצית.
- להסכם נוסף נספח סודי שעסק בחלוקת אזורי השפעה במזרח אירופה.

כיצד עזר הסכם זה לגרמניה בתחילת מלחמת העולם השנייה:

ההסכם הבטיח שקט בחזית המזרחית (בלי האיום של מלחמה בשתי חזיתות) ואפשר לגרמניה לכבוש את פולין בקלות רבה יותר.

גורמים נוספים שעזרו לגרמניה בתחילת המלחמה:

- "המלחמה המדומה": צרפת ובריטניה נמנעו מלתקוף את גרמניה בחודשים הראשונים לאחר כיבוש פולין (עד שגרמניה תקפה בקיץ 1940 בחזית המערבית), אף שהיו במצב של מלחמה מוצהרת עם גרמניה.
- עוצמתה הצבאית של גרמניה: צבא מצויד במיטב הנשק והטכנולוגיה, טקטיקה של "מלחמת בזק".
- הניטרליות של ארצות הברית.
- גורם ההפתעה בפלישה לכמה מן המדינות.
- כיבוש מדינות קטנות שצבאן קטן ולא השכילו ליצור ברית עם מדינות אחרות כדי להגן על עצמן.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 145, 160-164, 170, 370-371; לילך, עמ' 166, 170-175, 179-180; מט"ח, עמ' 149, 178-182, 184; רכס, עמ' 168-169, 173-177, 183; שזר, עמ' 151-152, 156-160, 162, 315.

ב. השפעת האירועים על המשך המלחמה:

פלישת גרמניה לברית המועצות (יוני 1941)

- בעקבות הפלישה הייתה גרמניה מעורבת בשתי חזיתות מרכזיות.
- צבאות גרמניה חדרו לעומק שטחי ברית המועצות ונתקלו בקשיים לוגיסטיים ובתנאים הקשים של החורף הרוסי שעצרו את תנופתם.
- חזית זו ריתקה כוחות גרמניים רבים, והם ספגו אבדות כבדות. בסופו של דבר הובילה חזית זו למפלת גרמניה.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 209-211, 216, 220; לילך, עמ' 213-217; מט"ח, עמ' 210-213; רכס, עמ' 245-248; שזר, עמ' 213-214, 217.

הצטרפות ארצות הברית למלחמה (דצמבר 1941):

- המלחמה נהפכה למלחמה גלובלית, בכל האוקיינוסים ובכל היבשות.
- שינוי במאזן הכוחות לטובת בעלות הברית: גידול ניכר בכוח אדם, במזון, בחומרי גלם ובתחמושת. בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 210-211, 216, 219-220; לילך, עמ' 217, 327, 330-331; מט"ח, עמ' 212-213, 218-219, 284; רכס, עמ' 245-249, 253; שזר, עמ' 212-217.

3. מדיניות הנאצים כלפי היהודים במהלך המלחמה

א. היחס של הנאצים אל היהודים בפולין לפני העברתם לגטאות:

- איומים, רצח, טרור, עבודות כפייה, גירושים, שוד, נישול כלכלי, החרמת בתים, השפלה, רדיפות דת, סגירת מערכת החינוך, גזרות והגבלות בחיים הציבוריים, מינוי יודנראטים בכמה מן הערים, סימון היהודים בסרט עם מגן דוד או טלאי צהוב.

גורמים ליחס זה:

- רצון ליישם את האידאולוגיה הנאצית: הגדרת היהודי, ניתוקו מן החברה הסובבת, בידודו והשפלתו.
- כיבוש פולין יצר תנאים חדשים גם בשל מצב המלחמה שאפשר את התרת הרסן וגם בשל הגידול הרב במספר היהודים שהיו נתונים לשלטון גרמני.
- יהודי פולין ייצגו בעיני החייל הגרמני את היהודי הטיפוסי שתואר בתעמולה הנאצית.
- בספרי הלימוד היי סקול, עמ' 183-184; לילך, עמ' 184-185; מט"ח, עמ' 189-191; רכס, עמ' 190-198; שזר, עמ' 164-168.

ב. נושאים שהועלו בוועידת ואנזה:

- סקירת המדיניות כלפי היהודים עד שלהי שנת 1941.
- תיאור הנסיבות והתנאים החדשים שנוצרו במזרח.
- הצגת טבלה ובה נתונים מדויקים על מספר היהודים בארצות שייכללו ב"פתרון הסופי".
- הסברת דרכי הביצוע של ה"פתרון" החדש לשאלת היהודים: שליחת היהודים מכל הארצות מזרחה, ניצול כוח העבודה שלהם ודרכי ה"טיפול" בנותרים בחיים.
- הוזכרו כמה בעיות מיוחדות, כמו שאלת נישואי התערובת, הקמת גטו לזקנים, סדר הגירוש, קביעת סדר עדיפויות מבחינת הארצות ומתן העדפה זמנית לקבוצות חיוניות.

כיצד באה לידי ביטוי בוועידה זו ההחרפה במדיניות של הנאצים כלפי היהודים:

- הוועדה עסקה במעבר מתוכנן רחב היקף מרצח של היהודים במזרח אירופה לרצח של כל יהדות אירופה.
- הוועידה הגדירה בפני הגורמים המדיניים, הבירוקרטיים והצבאיים את התוכנית להשמדת העם היהודי ורתמה אותם לביצועה.
- פרוטוקול הוועידה מעיד על הטוטליות של ההשמדה.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 234-239; לילך, עמ' 242-245; מט"ח, עמ' 223-225; רכס, עמ' 268-271; שזר, עמ' 238-242.

4. המאבק של היהודים בנאצים

א. פעולות של היישוב היהודי בארץ-ישראל למען יהודי אירופה בתקופת השואה:

- תוכנית אירופה, תוכנית טרנסניסטריה.
- "ילדי טהרן".
- פעולות בנוגע למברק ריגנר.
- פעולות בנוגע לשליחות של יואל ברנד.
- פעולות "ועד הצלה" בקושטא.
- המשלחת הארץ-ישראלית בז'נבה.
- פעולות הצנחנים כדי לסייע ליהודי אירופה.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 317-320; לילך, עמ' 320-324; מט"ח, עמ' 276-280; רכס, עמ' 321-323; שזר, עמ' 332-335.

ב. יהודים שהצטרפו לפרטיזנים

המטרות:

- בדרך זו היה סיכוי לשרוד במלחמה.
- לנקום בנאצים באמצעות שיבוש פעולותיהם בזמן המלחמה.

הקשיים:

- הדרך מן הגטו אל היער הייתה רצופת סכנות, והיה רק סיכוי קלוש לצלוח את הדרך ולחבור אל קבוצות הפרטיזנים.
- אוכלוסייה מקומית עוינת והלשנות על היהודים.
- מחסור במזון ובנשק, שנדרשו כדי לשרוד ביער.
- יחס עוין של הפרטיזנים הלא יהודים אל היהודים.
- הסתגלות לתנאי הטבע וללחימה שלא היו מורגלים בהם.
- קשיים אופייניים למחנות משפחה: הצורך להגן על הנשים והילדים ולפרנס אותם.

לוחמים יהודים שהצטרפו לצבאות בעלות הברית:

המטרות:

- להגן מפני הנאצים על המדינה שבה נולדו.
- לסייע ללחימה "באויב" של העם היהודי, הנאצים, ולהביא למפלתם.
- לנקום בנאצים על מה שעוללו לאחיהם היהודים.
- ליצור קשר עם יהודים בארצות הכבושות, לסייע בהצלתם או בארגון ההתקוממות שלהם נגד הנאצים.

הקשיים:

- בכמה מן הצבאות היו גילויי אנטישמיות כלפי היהודים (צבא אנדרס).
 - החשש שלוחם יהודי שייפול בשבי הגרמני יוצא להורג בגלל יהדותו.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 277-278; לילך, עמ' 281-284, 287-288; מטח, עמ' 254-255, 258-259; רכס, עמ' 296-298, 301-302; שזר, עמ' 282-286.